

SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING INSON PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI

Qulmatova Farog'at Abdumalikovna

Surxondaryo viloyati Denov tumanidagi

23-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning inson psixologiyasiga ta'siri, ularning ijobiy va salbiy jihatlari hamda zamonaviy axborot muhitida psixologik salomatlikni saqlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning shaxs rivojlanishi, muloqot madaniyati va fikrlash jarayonlariga ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, psixologiya, internet, virtual muhit, axborot texnologiyalari, ruhiy salomatlik, kognitiv jarayonlar, media madaniyat, raqamli transformatsiya.

KIRISH

XXI asr axborot texnologiyalari va sun'iy intellektning jadal rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Bugungi kunda sun'iy intellekt tizimlari ta'lim, tibbiyot, iqtisodiyot va kundalik hayotning ko'plab sohalariga kirib kelgan. Raqamli texnologiyalar inson faoliyatini yengillashtirish, ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash va samarali qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini yaratmoqda. Shu bilan birga, ularning inson psixologiyasiga ko'rsatadigan ta'siri ham dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning ijobiy jihatlardan biri insonning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirishidir. Elektron ta'lim platformalari, virtual kutubxonalar va aqlli dasturlar orqali inson qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zlashtirish imkoniga ega bo'lmoqda. Bu esa intellektual rivojlanish va kasbiy malakalarni oshirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar insonlar o'rtasidagi muloqotni ham yangi bosqichga olib chiqdi. Masofadan turib muloqot qilish, hamkorlikda ishlash va axborot almashish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Ayniqsa, pandemiya davrida raqamli texnologiyalar ta'lim va mehnat faoliyatining uzluksizligini ta'minlashda muhim vosita bo'ldi.

Biroq texnologiyalardan haddan tashqari foydalanish ayrim psixologik muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Internet va gadjetlarga qaramlik, diqqatning pasayishi, emotsional zo'riqish hamda ijtimoiy izolyatsiya shular jumlasidandir. Virtual muhitga ortiqcha bog'lanib qolish insonning real hayotdagi munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, axborot oqimining haddan tashqari ko'pligi inson miyasida kognitiv yuklamaning ortishiga olib keladi. Natijada diqqatni jamlash qiyinlashadi, xotira

faoliyati pasayadi va tez charchash holatlari kuzatiladi. Sun'iy intellektning jadal rivojlanishi jamiyat hayoti va inson psixologiyasida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Avvalo, u mehnat bozori tuzilmasiga ta'sir qilib, ayrim kasblarning avtomatlashtirilishi natijasida ishsizlik xavfini kuchaytirishi mumkin. Bu holat, ayniqsa past malakali ishchilar uchun iqtisodiy tengsizlikni oshiradi, chunki yangi texnologiyalarni egallash uchun qo'shimcha bilim va ko'nikmalar talab etiladi. Shu bilan birga, texnologiyalar insonlarni yangi kasblarni o'rganishga undab, mehnat bozorida moslashuv jarayonini ham tezlashtiradi.

Ikkinchidan, raqamli muhitning kengayishi odamlarning ijtimoiy munosabatlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Onlayn muloqotning ortishi va virtual yordamchilarga ko'proq murojaat qilish natijasida real hayotdagi yuzma-yuz aloqalar kamayib, ijtimoiy izolyatsiya va yolg'izlik hissi kuchayishi mumkin. Bu ayniqsa yoshlar orasida yaqqol seziladi.

Uchinchidan, sun'iy intellekt hissiy sohada ham muayyan cheklovlarga ega bo'lib, insoniy empatiyani to'liq almashtira olmaydi. Natijada ayrim foydalanuvchilarda emotsional bo'shliq yoki yetarli darajada ruhiy qo'llab-quvvatlash yetishmasligi kuzatilishi mumkin.

To'rtinchidan, axborot texnologiyalarining rivojlanishi dezinformatsiya va manipulyatsiya xavfini ham oshiradi. Deepfake kabi texnologiyalar noto'g'ri ma'lumotlarni ishonchli ko'rinishda tarqatib, jamiyatda axborotga bo'lgan ishonchni pasaytirishi mumkin.

Beshinchidan, yangi texnologiyalar bilan ishlash jarayoni ko'plab odamlarda stress va psixologik bosimni keltirib chiqaradi. Ayrimlar o'zini keraksiz his qilishi yoki tez o'zgarayotgan tizimlarga moslashishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin.

Oxirgi jihat sifatida esa axloqiy muammolarni ta'kidlash mumkin. Sun'iy intellekt tomonidan qabul qilingan qarorlar uchun javobgarlik masalasi, shuningdek, texnologiyalarning inson xulq-atvoriga ta'siri jamiyatda turli etik savollarni yuzaga keltiradi. Umuman olganda, sun'iy intellekt katta imkoniyatlar bilan birga, ijtimoiy va psixologik xavflarni ham keltirib chiqaradi. Shu sababli uni rivojlantirish va qo'llash jarayonida muvozanat, nazorat va axloqiy tamoyillarga amal qilish muhim hisoblanadi.

Sherry Turklening ilmiy qarashlariga ko'ra, zamonaviy texnologiyalar insonlarni bir-biriga bog'lagandek ko'rinsada, ayrim hollarda haqiqiy ijtimoiy munosabatlarning susayishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois texnologiyalardan foydalanishda muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi. Sun'iy intellekt tizimlari inson mehnatini yengillashtirayotgan bo'lsa-da, ayrim insonlarda kasbiy xavotir va kelajakdan qo'rquv hissini yuzaga keltirishi mumkin. Ayrim kasblarning avtomatlashtirilishi odamlarni yangi bilim va ko'nikmalarni egallashga undamoqda. Bu esa psixologik moslashuv jarayonini talab qiladi. Raqamli texnologiyalarning salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun media savodxonlikni rivojlantirish, internetdan foydalanish vaqtini

me'yorlashtirish va sog'lom turmush tarziga rioya qilish muhimdir. Shuningdek, real hayotdagi muloqotlarga ko'proq e'tibor qaratish ruhiy salomatlikni saqlashga yordam beradi.

Sun'iy intellekt (SI) va insoniylik — bu ikki tushuncha o'rtasidagi munosabatlar va farqlarni o'rganish zamonamizdagi muhim mavzulardan biridir. Sun'iy intellekt, o'zining dastlabki kontsepsiyasidan tortib, bugungi kunga qadar inson aqlini modellashtirishga va ko'plab vazifalarni avtomatlashtirishga qaratilgan texnologik yutuqlarni o'z ichiga oladi. Ammo, sun'iy intellekt va insoniylik o'rtasidagi bog'lanishlar murakkab va ko'p qirrali. Sun'iy intellekt - bu kompyuter tizimlarining inson kabi fikrlash, o'rganish, qarorlar qabul qilish va hatto histuyg'ularni aniqlashga urinishidir. Hozirgi kunda SI asosan mashinasozlik, tibbiyot, transport, va boshqa sohalarda faol ishlatilmoqda. O'z navbatida, bu texnologiya yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi, shuningdek, hayot sifatini yaxshilash uchun imkoniyatlar yaratadi. Insoniylik esa, asosan, etika, ahloq, hissiyotlar va empatiya bilan bog'liqdir. Insonlar o'zlarining his-tuyg'ulari, axloqiy qarorlar va boshqalar bilan bo'lgan munosabatlar orqali boshqalar bilan bog'lanadilar. Insoniylik, shuningdek, ijtimoiy, madaniy va axloqiy qadriyatlarga, shuningdek, adolat, tenglik va hurmat kabi masalalarga ham bog'liqdir.

Sun'iy intellektning rivojlanishi insoniylikka qanday ta'sir qilishini tahlil qilish muhim. Ba'zi ekspertlar, masalan, SI tizimlarining insonlarning ishlarini almashtirish yoki jamiyatda tengsizlikni kuchaytirish xavfini ko'rib chiqmoqdalar. Shuningdek, sun'iy intellekt axloqiy masalalarni keltirib chiqarishi mumkin, masalan, kim javobgar bo'lishi kerakligini belgilashda yoki insonlarning xatti-harakatlarini nazorat qilishda.

Bundan tashqari, SI tizimlarining hayotimizdagi roli ko'payishi bilan, ular bilan insonlarning o'zaro munosabatlarida etik me'yorlar va boshqalar haqidagi qarorlar ham murakkablashadi. un'iy intellektning insoniylikka tahdid solmasligini ta'minlash uchun quyidagi yondoshuvlar zarur:

- Axloqiy SI tizimlari yaratish. Sun'iy intellekt tizimlari insoniyatning axloqiy qadriyatlari va normalariga mos kelishi kerak. Bu, o'z navbatida, SI tizimlarining insonlarga zarar yetkazmasligini ta'minlashga yordam beradi.

- Insonlar va SI hamkorligi. Insonlar va sun'iy intellekt tizimlarining birgalikda ishlashini rag'batlantirish kerak, chunki bu insoniyat uchun eng yaxshi natijalarga olib keladi. Masalan, tibbiyotda doktorlar va sun'iy intellekt tizimlari birgalikda bemorlar uchun eng yaxshi davolash rejasini tuzishi mumkin.

- Sun'iy intellektni boshqarish: Sun'iy intellekt texnologiyalari ishlab chiqilayotgan va joriy etilayotgan paytda, ularni boshqarish va nazorat qilish uchun jahon miqyosida aniq qonunlar va me'yorlar ishlab chiqish zarur.

Autonom transport vositalari (masalan, o'z-o'zini boshqaradigan mashinalar) quyidagi axloqiy dilemmalarni keltirib chiqaradi. Agar mashina yo'lda insonni urib

yuborishga majbur bo'lsa, kimni tanlash kerak? O'zini boshqaradigan avtomobil tizimi hayotni saqlab qolish uchun yo'lni o'zgartirish yoki boshqa harakat qilishda qaror qabul qiladi, ammo bu qarorlar muammoli axloqiy masalalarni yuzaga keltiradi. Agar biror tizim noto'g'ri qaror qabul qilsa, kim javobgar bo'ladi? Bu kabi savollar jamiyatda murakkab etik muammolarni keltirib chiqaradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ular inson imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, psixologik jihatdan yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Texnologiyalardan ongli va maqsadli foydalanish orqali ularning ijobiy jihatlaridan samarali foydalanish hamda salbiy ta'sirlarini kamaytirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shoumarov G'.B. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2018.
2. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
3. Sherry Turkle. Texnologiyalar va inson munosabatlari bo'yicha tadqiqotlar.
4. Howard Gardner. Zamonaviy texnologiyalar va kognitiv rivojlanish masalalari.
5. Toxirovich, N. J. (2024). MASOFAVIY TA'LIM JARAYONIDA TALABALARDA MOTIVATSION HISSINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI, 2(1), 180-184.
6. Nozimov, J. T. (2024). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN FOR FORMATION OF DEVELOPMENT FOR PREPARATION FOR UNIVERSITY.
7. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(5), 575-578.
8. Нозимов Ж. Т. и др. Социально-психологические особенности формирования духовных потребностей в профессиональном развитии студентов //Science and Education. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 455-459.
9. qizi Fattullayeva, M. M. (2024). INSONNING XULQ-ATVORI VA MOTIVATSIYASI. *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 1(2), 301-306.